

Monografija „PEJZAŽNA KULTURNA BAŠTINA SRBIJE“

Monografija „PEJZAŽNA KULTURNA BAŠTINA SRBIJE“ - OBRADUJE ZELENE PROSTORE, KOJI SVE VIŠE POSTAJU SPOMENICI PRIRODE I PEJZAŽNE KULTURNE BAŠTINE SRBIJE. Namenjena je prevashodno inženjerima pejzažne arhitekture, arhitektima i svima onima koji žele da se upoznaju sa značajnim istorijskim i kulturnim nasleđem u oblasti pejzažne arhitekture, sa onim značajnim ostvarenjima, koja su nastala u našoj zemlji u poslednjih stopedeset godina i zadržala se do danas, naravno u nešto izmenjenom obliku, ali uglavnom na prostorima na kojima su nastajala i sa jedinim ciljem da pozitivno utiču na sredinu u kojoj se nalaze, bilo svojim estetskim vrednostima, bilo pozitivnim uticajem na okruženje u smislu stvaranja optimalnih uslova za život, rad i odmor.

Potrudila sam se da obuhvatim područje cele Srbije, ali to nisam mogla sa područjem Kosova i Metohije, gde mi nije baš bilo lako da otputujem i tamo istražim njihove parkove i druge značajne zelene površine, a naravno možda su mi promakla i neka druga ostvarenja, o kojima je već pisano, to se posebno odnosi na parkove u Vojvodini, ali nisam mogla a da bar neke od njih ne spomenem, jer su toliko značajni da se može materija ponoviti i u više publikacija.

Kako je pejzažna arhitektura jedna kompleksna oblast i obuhvata široki dijapazon različitih prostora, ja sam se opredelila za one najznačajnije koji su se u istorijskom razvoju prvi pojavili, a to su: parkovi, trgovi i skverovi, drvoredi i kejovi, banjski parkovi, a kasnije memorijalni parkovi, park-šume i izletišta. Cela materija je podeljena na pet poglavlja razvoja, pa su i sami objekti pejzažne arhitekture svrstani i obrađeni shodno periodu kada su nastali. Pored ovoga dodato je i šesto poglavlje o najznačajnijim turističkim i rekreativnim područjima, njihovom razvoju i značaju.

Razne kulture na tlu Evrope i Srbije utisnule su tragove i na vrtno-arhitektonsko stvaralaštvo Srbije. Prema istraživanjima S. Milinkovića (1983) vrtina kultura u Srbiji se razvijala u pet osnovnih istorijskih perioda:

1. Period srednjevekovne srpske države, od 10. veka do pada Beograda pod tursku vlast, 1521. godine.

Kako su manastiri bili glavni centri razvoja kulture, to se preko njihovog razvoja i uređivanja može pratiti razvoj pejzažne arhitekture u Srbiji. Skoro svi manastirski kompleksi locirani su na veoma pažljivo izabranim lokacijama, za koje su prevashodnu ulogu imale pejzažne karakteristike prostora. Najčeće su to izolovani punktovi, uglavnom u rečnim dolinama i izuzetno bogatim i očuvanim šumovitim krajevima.

2. Period turske dominacije, od 1521. do 1804. godine.

Zelenilo preovlađuje u slici grada, ali najveći deo zauzimaju domaći vrtovi. Oni su ograđeni visokim zidovima i predstavljaju sasvim intimni prostor. Javnog zelenila u turskim naseljima ima vrlo malo, uglavnom u pročelju džamija, ili uz neke javne objekte, na grobljima duž potoka i reka.

Period XVIII veka i dalje obuhvata kulturno umetničke veze Beograda sa Evropom, što utiče na trgovačka kretanja, privredni razvoj, politička komuniciranja, tj. to je period uspona evropskih gradova kao urbano-planskih tvorevina pa su se kroz pomenute veze i kretanja u Beogradu unosili elementi urbanizma, kao gradske planerske discipline, koja je u Evropi u to vreme cvetala. U to doba se učvršćuju narodne tradicije građana, rekreativni običaji, navike izlaženja u prirodu o praznicima, vašarima, panađurima i sl. Sve je to imalo odraza na razvijanje novog urbanog lika grada. Formirale su se čitave gradske četvrti obojene novim načinom života, nicala su nove mahale, nastajala izletnička mesta u bližoj i daljoj okolini grada.

U periodu od 1717-1739. godine pod austrijskom vlašću Beograd menja lik. Varoš se deli na srpski deo i nemački deo - današnji Dorćol. Međutim tek posle prvog srpskog ustanka će doći do novog urbanog preuređenja gradova.

3. Period obnovljene srpske države, od 1804. do 1914. godine

Ovde se ističe da Srbija, početkom 19 v., teži da izađe iz kulturne i ekonomske zaostalosti i da ublaži velike razlike između razvijenih evropskih država i opustošene Srbije sa njenim neuređenim i zapuštenim palankama.

Porušena i popaljena naselja ponovo se obnavljaju na principu totalne rekonstrukcije starih varoši, da bi se što pre izbrisalo nasleđe turskog feudalnog poretka i stvorili novi životni uslovi za bolji i humaniji život ljudi. Naselja se planiraju u ortogonalnom sistemu, grade se mnogi javni objekti okruženi zelenilom. Pijace se pretvaraju u parkove i skverove. U ulicama se podižu drvoredi.

U Srbiji se javljaju značajniji teorijski i praktični radovi iz oblasti urbanizma i podizanja gradskog zelenila. Veoma velik značaj ima pojava i rad prvog srpskog teoretičara urbanizma Emilijana Josimovića čiji je veliki poduhvat u oblasti urbanizma bila rekonstrukcija starog Beograda, koja je prvenstveno brisala zaostalu orijentalnu regulaciju ulica, a trasirala put novoj komunalnoj delatnosti, postavivši čvrste osnove novoj urbanoj kulturi. Tako, u regulacionom planu Beograda od 1867 godine, Josimović daje konkretan predlog za formiranje

sistema zelenila koji bi se sastojao od zelenih pojaseva oko grada i unutrašnjeg zelenila koje bi alejama bilo povezano sa zelenim pojasom.

4. Period između dva svetska rata, od 1914. do 1941. godine

U ovom periodu intenzivno se nastavlja podizanje parkova i drugih zelenih površina kako u Beogradu, tako i u drugim gradovima Srbije. Razvojem industrije i povećanim naseljavanjem, dolazi do gušće izgradnje, postepeno iščekavaju bašte, a dvorišta i zelenilo u njima. Higijenske prilike u gradu se sve više pogoršavaju. Preuređuje se park na Studentskom trgu, rekonstruiše se Kalemegdan i mnogi već podignuti parkovi u Beogradu. Izgradnja i uređenje banjskih parkova je u toku, uključujući i skverove i trgove.

5. Period za vreme i posle II svetskog rata, od 1941. godine do danas.

U toku rata, došlo je do velikih oštećenja što se odrazilo i na ukupan fond zelenila. Najveće akcije u podizanju i obnovi zelenih površina, posle rata, bile su u Beogradu. Pored rekonstrukcije postojećih, učinjeni su veliki naponi na izgradnji novih objekata i to: Park Tašmajdan, Terazajska terasa, Stara Zvezdara, Savski park, Spomen groblje, zatim, zelenilo u stambenim naseljima. U tom kontekstu, obrađeni su "Zeleni prostori Novog Beograda", "Park mira i prijateljstva", Park "Kej" - Savski park, "Park" oko zgrade bivšeg SIV-a, "Spomen park "Šumarice" u Kragujevcu, te Memorijalni park "Jajinci". Sledi "Čačalica" - Memorijalni park grada Požarevca, potom, Park šuma "Bubanj" u Nišu koji izaziva bezbroj asocijacija, od izletničkih do patriotskih i istrojskih. Ovde spada i Spomen park u Sremskoj Mitrovici obrađen u "prostor kao spomenik". Posebno se sa umetničke strane odlikuje Spomen park "Slobodište" u Kruševcu, čije se glavno kompoziciono rešenje sastoji u modelovanju reljefa i čistim travnim površinama koje taj reljef potenciraju sve to dopunjeno skulptorskim elementima od kamena. Vredi istaći i Spomen park "Brdo mira" u Gornjem Milanovcu koji ima poseban značaj kao istorijski, kulturni i rekreativni predeo sa istaknutim memorijalnim karakterom.

6. "Turistička i Rekreativna područja"

Poglavlje 6. prikazuje "Rekreaciju u Srbiji u 19 i početkom 20 veka". Do polovine 19. v. rekreacija Beograđana je najčešće bila vezana za kuću, odnosno kućni vrt. Grad, u to vreme nije bio opremljen javnim objektima za rekreaciju. Kolektivni oblici rekreacije koji su se u to vreme upražnjavali, uglavnom su bili izlasci u prirodu u tradicionalne dane, nekoliko puta godišnje.

Polazeći od sve većih potreba za korišćenjem slobodnog prostora u kome se čovek može relaksirati i obnoviti svoju psihofizičku energiju, park šume i zaštitne šume sa livadskim prostorima dobijaju suštinski značaj za rekreaciju, racionalni i humani život savremenog društva i pojedinca, koji žive u veštački stvorenom ambijentu gradova i industrijskih centara.

Organizacija rekreacionih teritorija nije moguća bez određenih potencijalnih mogućnosti prirodnog predela, njegove izdržljivosti na rekreaciona opterećenja, povezana sa određenom tendencijom funkcionalnog krošćenja - odmorom u šumskoj sredini, u vodi, na livadama i u kombinacijama različitih komponenti prirodne sredine

Monografija prikazuje i "Značaj i uticaj vodenih površina na organizovanje rekreacije" gde su obrađeni rekreativni centri na vodi kao što su "Ada Ciganlija" sa svim njenim prirodnim i stvorenim potencijalima, zatim, "Veliko ratno ostrvo" i "Ada Huja".

Takođe su obrađeni su "Značajni stvoreni prirodni i rekreativni resursi u Srbiji" kao: "Oplenac" - mauzolej dinastije Karađorđević, te park-šuma "Borjak" u Vrnjačkoj Banji, Memorijalni park "Tršić", te "Carska bara" - rezervat prirode i zaštićeno dobro i "Zasavica" kao specijalni rezervat prirode, kao i "Obedska bara".

Veliku zahvalnost dugujem recenzentima ove knjige: Prof. dr Dobrivoje Tošković, naučni savetnik i redovnom član Akademije inženjerskih nauka Srbije i Prof. dr Nađi Kurtović, red. prof. Arhitektonskog fakulteta u Novom Sadu, koji su mi ukazali na neke propuste i nedorečenosti, koje sam uspeła da u potpunosti otklonim. „Pisac je sebi postavio težak zadatak (i uspeo da ga dobro reši): da svestrano i produbljeno rasvetli materiju pejzažne baštine Srbije, kako po gradovima, tako, i u širim prostornim celinama i, da prikaže šta je u njima specifično a šta zajedničko“ (Prof. dr Dobrivoje Tošković). Reč je o kulturnoj pejzažnoj baštini, koja je, koliko složena, toliko, malo istražena oblast.

RECENZIJE

Dr Dobrivoje Tošković, naučni savetnik i redovni član Akademije inženjerskih nauka Srbije

Monografija „Kulturna pejzažna baština Srbije“ obuhvata 6 poglavlja, pored Uvoda i Zaključka, koji prezentuju različite slobodne prostore u svom istorijskom razvoju, a svrstani su i obrađeni prema periodu kada su nastali. Delo sadrži 335 stranica sa 809 slika uglavnom u boji, sa 196 dela navedenih u literaturi.

Ovo je Monografsko delo velike vrednosti, koje, u neku ruku, ima i enciklopedijski karakter. Reč je o kulturnoj pejzažnoj baštini, koja je, koliko složena, toliko, malo istražena oblast. Pisac je sebi postavio težak zadatak (i uspeo da ga dobro reši): da svestrano i produbljeno rasvetli materiju pejzažne baštine Srbije, kako po gradovima, tako, i u širim prostornim celinama i, da prikaže šta je u njima specifično a šta zajedničko.

Pisac je u radu primenio i značajne specifične metode i postupke, tako, da se u njima uočava izuzetno dobro usklađena „trijada“ predmeta, metoda i ciljevi istraživanja.

Dinamičan karakter glavnog predmeta istraživanja, našao je svoj izraz i u primenjenom metodskom postupku na taj način, što se brižljivo prate karakteristične promene raznih aktivnosti, te prirodnih i radom stvorenih elemenata pejzažne sredine, po vremenskim etapama u daljoj i bližoj prošlosti kao i u našim danima.

U tom kontekstu, u radu je dato mnogo prostora prikazu i kritičkoj analizi dosadašnje politike u sferi pejzažne sredine.

Kao drugo, ovaj rad može biti od pomoći sve većem broju naših stručnjaka koji se angažuju radi rasvetljavanja i rešavanja raznih problema u sferi urbanizma, regionalnog razvoja i srodnih oblasti u drugim zemljama.

Kao treće, ovaj rad može doprineti i boljem razumevanju i rešavanju raznih problema urbanog i globalnog razvoja unutar naše zemlje insistirajući na uravnoteženju tehno-ekonomskih i socio-ekoloških ciljeva i kriterijuma odlučivanja.

Uz to, treba istaći da je Monografija veoma impresivna kako svojim obimom tako i kvalitetom. Ona predstavlja nesumnjiv doprinos izgradnje metodologije istraživanja i usmeravanja ljudskih naselja. I za mnoge pojedinačne naučne oblasti, a, pogotovu za potrebe daleko intenzivnijeg razvoja timskih istraživanja - ova Monografija je korisna za veoma širok krug stručnjaka.

Njen je poseban kvalitet što ima multidisciplinarni karakter. To je omogućilo ne samo da se svestrano rasvetle sva suštinska pitanja pejzažne sredine u posmatranim gradovima, već, i da se dođe do nekih transdisciplinarnih ("sintezinih") ocena i uopštavanja i za nauku uopšte.

Jedinstvena po svom konceptu, sveobuhvatno po sadržaju i meritorno po kvalitetu i dometu, ovo delo ulazi u krug onih retkih stvaralačkih poduhvata na polju kulturne pejzažne baštine koji služe na čast našoj nauci i urbanističko-pejzažnoj praksi u širim razmerama.

Ukratko, ova Monografija se može čitati na više načina; kao naučno-stručni urbanističko - pejzažni pledoaje istraživanja fenomena pejzažne baštine Srbije ili, pak, kao kulturološka analiza identiteta specifičnog podneblja i tradicije, ali, i kao literalna hronika koja obuhvata širi vremenski raspon.

U pitanju je harmoničan, upečatljiv, fizionomičan gradski pejzaž jasnog urbanog identiteta i širih prostornih celina, koje svojim ritmom finog tkanja pejzažne celine pulsiraju u vidokrugu posmatrača.

Recenzent sa zadovoljstvom predlaže da se ovo izvanredno delo publikuje i pruži široj javnosti na korišćenje.

Ova Monografija je na potrebnom naučnom nivou i predstavlja nesumnjiv doprinos naučno-stručnoj literaturi u oblasti urbanizma, arhitekture u širem i pejzažne arhitekture u užem smislu. Za nas je ova Monografija naročito značajna iz dva razloga. Kao prvo, ona može da doprinese razvoju organizacije i metode multidisciplinarnih istraživanja koja, u našoj zemlji, ozbiljno zaostaju, uopšte, te upravo na polju urbanizma i prostornog uređenja širih i užih celina. Kao drugo, ovaj rad daje obimne i pouzdane informacije o stanju i promenama koje su se desile u sferi pejzažne sredine.

Monografija je veoma značajna i u pogledu mogućnosti njene primene u praksi i to u tri osnovna pravca. Kao prvo, u dopuni drugih studija, elaborata i planova. Rezultati ovih istraživanja mogu biti korišćeni pri preduzimanju raznih mera za unapređenje urbane sredine i ukupne organizacije prostora u posmatranim gradovima.

Dr Nada Kurtović-Folić

redovni profesor

Fakultet tehničkih nauka – Univerzitet u Novom Sadu

Dr Ljiljana Vujković je monografski obradila veoma obimnu temu razvoja zelenih površina, odnosno pejzažne baštine Srbije. To je uradila veoma sistematično i jasno, sa iscrpnim podacima i logičnim zaključcima, uz veliki broj fotografija koje odlično ilustruju primere u različitim vremenskim periodima i u raznim razvojnim fazama.

S obzirom na detaljna obrazloženja koja su data o svakom primeru pojedinačno, stiče se celovita slika o postepenom razvoju pejzažne arhitekture u Srbiji, ali i o postupnom razvoju svesti društva o značaju čuvanja i vrednovanju prirodne baštine koja je vremenom stvorena. U skladu sa svim podacima koji su u ovom rukopisu izneti mislim da bi autorka trebalo da proširi zaključak, kako bi se pojačala upečatljiva sinteza svih saznanja do kojih je autorka u svom radu došla.

Na osnovu iznete analize rukopisa "KULTURNA PEJZAŽNA BAŠTINA SRBIJE" autorke dr Ljiljane Vujković, mišljenja sam da on predstavlja veoma značajno delo u oblasti razvoja zelenih površina i pejzažne arhitekture, jer u velikoj meri osvetljava nastanak, razvoj i transformaciju oblikovanja zelenila, kako samostalno, tako i u kontekstu urbanog okruženja na velikom području današnje Srbije. Zelene površine na raznim područjima Srbije predstavljaju objektivno, materijalno svedočanstvo o formiranju parkova i drugih zelenih površina, njihovoj transformaciji kroz vreme, kao i o razvoju i promenama naselja i drugih građenih sredina u okviru kojih se razvijaju.

Proučavanje razvojnih procesa u obradi zelenih površina i pejzažnoj arhitekturi od velikog je značaja za ostvarivanje kontinuiteta kultivisanih prirodnih vrednosti u Srbiji. Prepoznavanje idejnih tokova kojima su se kretali uređenje zelenih površina, pejzažna arhitektura, kao i prostorno planiranje i urbanizam Srbije u periodima velikih promena u društvenom, državnom, ekonomskom, kulturnom i religijskom smislu predstavlja značajnu podlogu za mnoga druga istraživanja u ovoj oblasti koja tek treba da uslede.

Najznačajniji doprinos ovog, nesumnjivo vrednog, dela je sveobuhvatnost do sada poznatih podataka koji su korišćeni sistematično i analitički, omogućujući tako celoviti pregled razvoja zelenih površina i detaljnu analizu velikog broja primera. Entuzijazam i akribičnost s kojima je rukopis napisan, dobra opservacija i logično zaključivanje, deluju ubedljivo u naučnom smislu, ali, takođe, mogu delovati i na podizanje svesti čitalaca-laika, među kojima mnogi nisu svesni vrednosti zelenog okruženja u kojem žive.

Proučavanje razvojnih procesa u obradi zelenih površina i pejzažnoj arhitekturi od velikog je značaja za ostvarivanje kontinuiteta u stvaranju kultivisanih prirodnih vrednosti u Srbiji. Prepoznavanje idejnih tokova kojima su se kretali uređenje zelenih površina, pejzažna arhitektura, kao i prostorno planiranje i urbanizam Srbije u periodima velikih promena u društvenom, državnom, ekonomskom, kulturnom i religijskom smislu predstavlja značajnu podlogu za mnoga druga istraživanja u ovoj oblasti koja tek treba da uslede.

Najznačajniji doprinos ove monografije je sveobuhvatna obrada i tumačenje do sada poznatih podataka, koji su korišćeni sistematično i analitički, omogućujući tako celovit pregled razvoja zelenih površina i detaljnu analizu velikog broja primera.

SADRZAJ

PREGOVOR	5
UVOD	7
RAZVOJ ZELENIH POVRŠINA U SRBIJI	9
1. PERIOD SREDNJEVEKOVNE SRPSKE DRŽAVE	9
2. PERIOD TURSKE DOMINACIJE, OD 1521. DO 1804. GODINE	12
3. PERIOD OBNOVLJENE SRPSKE DRŽAVE, OD 1804. DO 1914. GODINE	14
3.1. UREĐIVANJE GRADSKIH PARKOVA	18
3.1.1. Zelene površine nastale u XIX veku u Beogradu	18
> FINANSIJSKI PARK	18
> TOPČIDERSKI PARK – jedan od najstarijih parkova Beograda	21
> KALEMEGDAN - "divotan park" na sastavu dveju reka	30
> AKADEMSKI PARK – park na Studentskom trgu	67
> KARADORDEV PARK	75
> DVORSKA BAŠTA – nekadasnji "PIONIRSKI PARK"	81
> ZEMUNSKI PARK	93
> BOTANIČKA BAŠTA „JEVREMOVAC“	101
3.1.2. Zelene površine nastale u XIX veku u gradovima Srbije	107
> GRADSKI PARK U VRŠCU – nekada "Šeriblova basta"	107
> PALIČ – JEZERO I VELIKI PARK	115
> DUNAVSKI PARK U NOVOM SADU	124
> PARK HEROJA U SOMBORU	128
> DVORSKA BAŠTA U SREMSKIM KARLOVCIMA	130
> PARK MANASTIRA BEOČIN	138
> STARI PARK U NOVOM KNEŽEVCU	140
> PARK DVORCA U SREMSKOJ KAMENICI	143
> PARK DVORCA U HAJDUČICI	147
> PARK DVORCA U TEMERINU	153
> PARK DVORCA U ČELAREVU	159
> PARK DVORCA JAGODIĆ	163
> PARK DVORCA U KONAKU	167
> PARK DVORCA U VLAJKOVCU	171
> PARK DVORCA U EČKOJ	175
> ŠABAC – GRADSKI PARK	179
> PANČEVO – „NARODNA BAŠTA“	181
> PARK „NARODNA BAŠTA“ U SENTI	186
> PARK „STARE UČITELJSKE ŠKOLE“ U JAGODINI	189
> „MALI PARK“ U POŽAREVCU	193
3.2. UREĐIVANJE BANJA I BANJSKIH PARKOVA U SRBIJI	195
> SOKO BANJA - JEDNA OD NAJSTARIJIH BANJA U SRBIJI	198
> PARKOVI VRNJAČKE BANJE	209
> PARKOVI BANJE KOVLJAČE	217
> PARK U BUKOVIČKOJ BANJI	226
> BRESTOVAČKA BANJA – PARKOVI I ŠUMOVITO OKRUŽENJE	230
> PARKOVI NIŠKE BANJE	235
> PARKOVI MATARUŠKE BANJE	240
> BANJA JUNAKOVIĆ KOD APATINA	242
> BANJA RUSANDA – MELENCI	247
> Zaključak o banjskim parkovima	249
4. PERIOD IZMEĐU DVA SVETSKA RATA, OD 1914. DO 1941. GODINE	251
> PARK STAROG DVORA NA DEDINJU	251
> PARK MANJEŽ	255
> PARK KOD VUKOVOG SPOMENIKA	259
> HAJD PARK	262
> BRISTOLSKI PARK	265
> PARK DVORCA DUNDEKSKOG PORED BEČEJA – HOTEL "FANTAST"	266
> PARK »ČAIR« U NIŠU	270
> »VELIKI PARK« U UŽICU	274
4.1. RAZVOJ JAVNIH ZELENIH POVRŠINA U VEĆIM GRADOVIMA SRBIJE	277

➤ ZELENILO NIŠA	277
➤ ZELENILO UŽICA	280
➤ ZELENILO PIROTA	284
➤ ZELENILO LESKOVCA	290
➤ ZELENILO ŠAPCA	301
➤ ZELENILO KRALJEVA	310
➤ ZELENILO KRUSEVCA	321
4.2. RAZVOJ DRUGIH JAVNIH ZELENIH POVRŠINA U BEOGRADU I VEĆIM GRADOVIMA SRBIJE	326
4.2.1. SKVEROVI I TRGOVI	326
➤ SKVER NA TRGU KOD POZORIŠTA	327
➤ TRG „NIKOLE PAŠIĆA“	334
➤ SKVER „PROLEĆE“	339
➤ SKVER KOD ŽELEZNIČKE STANICE	343
➤ SKVER KOD EKONOMSKOG FAKULTETA	346
➤ SKVER ISPRED CENTRALNOG KLUBA VOJSKE	348
➤ PJACETA NA TERAZIJAMA	350
4.2.2. SKVEROVI I TRGOVI U GRADOVIMA SRBIJE	357
➤ PANČEVO: TRG KRALJA PETRA I	357
➤ KRAGUJEVAC: SKVER KOD „KRSTA“	361
➤ NIŠ	362
➤ TRG „BRATSTVA I JEDINSTVA“	362
➤ TRG „OSLOBOĐENJA“	363
➤ TRG „KRALJA ALEKSANDRA“	368
➤ TRG „MIJE STANIMIROVIĆA“	370
➤ TRG „NIKOLE DRAŽIĆA“	371
➤ TRG „PAVLA STOJKOVIĆA“	371
➤ SKVER „UČITELJ TASE“	372
➤ SKVER „14 OKTOBAR“	373
➤ TRG „BRANKA RADIČEVIĆA“ U SREMSKIM KARLOVCIMA	376
➤ GRADSKI TRG U VRŠCU	378
➤ KRUŠEVAC – GRADSKI TRG „KOSOVSKIH JUNAKA“	381
➤ TRG KRALJA PETRA I U ZRENJANINU	383
4.2.3. KEJOVI	385
➤ KEJ U ZEMUNU	385
➤ KEJ DUŽ DUNAVSKE I SAVSKE OBALE NA NOVOM BEOGRADU	388
4.2.4. DRVOREDI	391
➤ DRVOREDI NOVOG BEOGRADA	391
➤ DRVOREDI SOMBORA	397
➤ DRVOREDI NOVOG SADA	398
➤ DRVOREDI SENTE	399
➤ DRVOREDI PANČEVA	401
➤ DRVOREDI PIROTA	402
5. PERIOD ZA VREME I POSLE II SVETSKOG RATA, OD 1941. GODINE DO DANAS	403
➤ ZELENI PROSTORI NOVOG BEOGRADA	404
➤ PARK MIRA I PRIJATELJSTVA	409
➤ PARK „KEJ“ ILI PARK IZMEĐU DVA MOSTA	412
➤ PARK OKO ZGRADE BIVŠEG SIV-A	414
➤ PARK TAŠMAJDAN	418
➤ SPOMEN PARK „ŠUMARICE“ U KRAGUJEVCU	423
➤ MEMORIJALNI PARK „JAJINCI“	429
➤ „ČAČALICA“ – MEMORIJALNI PARK GRADA POŽAREVCA	434
➤ PARK-ŠUMA „BUBANJ“	437
➤ SPOMEN – PARK U SREMSKOJ MITROVICI	440
➤ SPOMEN PARK „SLOBODIŠTE“ U KRUŠEVCU	444
➤ SPOMEN PARK „BRDO MIRA“ U GORNJEM MILANOVCU	447
➤ PETROVARADINSKA TVRĐAVA U NOVOM SADU	450
➤ ETNO-PARK „STARO SELO“ U SIROGOJNU NA ZLATIBORU	455
➤ PARK „GRADIĆ“ U PIROTU	459
➤ DUNAVSKI PARK U SMEDEREVU	462
➤ ZNAČAJNI MANJI SLOBODNI PROSTORI – TRGOVI, SKVEROVI I PJACETE, NASTALI POSLE II SVETSKOG RATA	464
➤ PJACETA NA ANDRICEVOM VENCU	464
➤ TRG „PARTIZANA“ U UŽICU	466
6.0. TURISTIČKA I REKREATIVNA PODRUČJA	469
6.1. REKREACIJA U SRBIJI U XIX I POČETKOM XX VEKA	469
6.1.1. Odmor i rekreacija u park-šumama i šumama	469
6.2. KORIŠĆENJE PRIRODNIH RESURSA NA PODRUČJU BEOGRADA	472
6.2.1. IZLETIŠTA I PARK-ŠUME U BEOGRADU	473
➤ KOŠUTNJAK	475
➤ IZLETIŠTE ILI PARK-ŠUMA AVALA?	489
➤ „TITOV GAJ“ ILI „STEPIN GAJ“	500
➤ PARK-ŠUMA ZVEZDARA	502
➤ MILIĆEVO BRDO	506

6.3. ZNAČAJ I UTICAJ VODENIH POVRŠINA NA ORGANIZOVANJE REKREACIJE	506
6.3.1. REKREATIVNI CENTRI NA VODI	507
> ADA CIGANLIJA	507
> VELIKO RATNO OSTRVO	514
> ADA HUJA	522
6.4. ZNAČAJNI STVORENI I PRIRODNI REKREATIVNI RESURSI U SRBIJI	523
> OPLENAC - MEMORIJALNI SPOMENIK – MAUZOLEJ DINASTIJE KARADORĐEVIĆ	523
> PARK-ŠUMA “BORJAK” U VRNJAČKOJ BANJI	529
> MEMORIJALNI PARK “TRŠIĆ”	535
> NOVOSADSKI ŠTRAND	540
> CARSKA BARA	542
> SPECIJALNI REZERVAT PRIRODE ZASAVICA	550
> OBEDSKA BARA	555
> LUDAŠKO JEZERO	559
> DELIBLATSKA PEŠČARA	563
7.0. ZAKLJUČAK O KULTURNO PEJZAŽNOJ BAŠTINI SRBIJE	572
LITERATURA	573